

УДК 378.637.016: 78.03 (477)

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МІСТЕЦЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Володимир ЧЕРКАСОВ (Кіровоград)

Постановка проблеми. Процес модернізації музично-освітньої галузі відбувається у зв'язку з тими змінами й новоутвореннями, які стимулюють підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у навчальних закладах мистецького спрямування різних рівнів акредитації. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.) уможливило новий підхід до організації навчально-виховного процесу, коригування навчальних планів та робочих програм, створення підручників та навчальних посібників, готовності за допомогою дистанційного навчання опанувати зміст навчальних дисциплін, які формують світогляд і впливають на якість психолого-педагогічної та фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів, учителів музичного мистецтва, а також магістрів музики. Отже, проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування на сучасному етапі розвитку суспільства є актуальною і своєчасною.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е. Б. Абдулліним, О. О. Апраксиною, Л. О. Безбородовою, А. Г. Болгарським, Л. М. Василенко, А. В. Козир, Л. О. Куненко, О. В. Лобовою, Л. М. Масол, О. В. Михайличенком, О. М. Олексюк, В. Ф. Орловим, О. М. Отич, Г. М. Падалкою, І. І. Полубояриною, О. Є. Ребровою, Т. Й. Рейзенкінд, О. Я. Ростовським, О. П. Рудницькою, Т. Ю. Свистельниковою, Н. А. Сегедою, Л. В. Школяр різною мірою досліджено й розкрито ті чи ті питання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, дає змогу усвідомити особливості професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти.

Мета статті. Виходячи із заявленої проблематики, мета статті полягає в обґрунтуванні основи підходів щодо професійно-педагогічної підготовки педагогів-

музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування.

Вклад основного матеріалу. Наприкінці ХХ тисячоліття розпочався процес модернізації музично-освітньої галузі, який зумовлено створенням і запровадженням в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів концепції художньо-естетичного виховання молоді, автором якої стала відомий в Україні вчений і педагог О. П. Рудницька. За її ініціативи було розроблено основні напрями перебудови загальної музичної освіти, яка разом з хореографією та образотворчим мистецтвом складала блок загальної мистецької освіти.

Розробку концептуальних засад загальної мистецької освіти й художньо-естетичного виховання молоді на початку ХХІ століття ініціювали співробітники Інституту проблем виховання АПН України на чолі з Л. М. Масол. Було затверджено державний стандарт освітньої галузі «Мистецтво», теоретично обґрунтовано доцільність інтегрованого підходу щодо поліхудожнього виховання молоді, створено нові програми для загальноосвітніх навчальних закладів, підготовлено монографічні та дисертаційні дослідження різних рівнів з обґрунтуванням змісту й структури інтегрованих курсів.

Відповідно до таких змін відбувається переосмислення та модернізація змісту фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних навчальних закладах мистецького спрямування. Створюються інститути мистецтв, відкриваються нові кафедри при педагогічних університетах, діяльність яких спрямовується на розробку змісту навчальних курсів з підготовки фахівців нової генерації, спроможних запроваджувати в практику основні положення нової концепції загальної мистецької освіти й художньо-естетичного виховання молоді.

У контексті нашого дослідження використовуються споріднені дефініції, а саме: «педагог-музикант» і «вчитель музичного мистецтва». Щодо першої дефініції, то педагог-музикант ширше поняття стосовно вчителя музичного мистецтва. Педагог-музиканти здійснюють музично-освітню діяльність у навчальних і позашкільних закладах культури й освіти різних рівнів акредитації. Щодо другої дефініції, то згідно з освітньо-кваліфікаційними характеристиками

уроки музичного мистецтва й позакласну роботу з художньо-естетичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах проводять вчителі музичного мистецтва. Підготовка фахівців першої і другої категорій здійснюється у вищих навчальних закладах мистецького спрямування різних рівнів акредитації.

З прийняттям Закону України «Про вищу освіту» керівникам вишів надано можливість суттєвіше впливати на академічну, кадрову та фінансову ситуації в університетах, ураховувати регіональні особливості й можливість щодо надання освітніх послуг і підготовку педагогів-музикантів для роботи в навчальних закладах різних рівнів акредитації.

Варто зазначити, що Законом України «Про вищу освіту» передбачено зменшення академічного навантаження на одного викладача до 600 годин на рік. За такого підходу з'являється можливість викладачам більше уваги зосередити на науково-дослідній діяльності, підготовці навчально-методичних комплексів з фахових дисциплін, написання підручників і навчально-методичних посібників, організацію пошукової роботи з молоддю в студентських наукових товариствах.

Цілком зрозуміло, що нові програми для загальноосвітніх навчальних закладів з дисципліни «Музичне мистецтво» потребують коригування змісту навчальних програм вищих навчальних закладів мистецького спрямування. Вишівські програми повинні бути максимально наближені до потреб початкової та осередкової школи й професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

За такої ситуації доцільно в навчальні програми з фахових дисциплін виосити інструментальні, хорові та вокальні твори, передбачені шкільною програмою для слухання та виконання учнями того чи того класу. Все більше уваги необхідно приділяти підготовці та публічній презентації студентам музичних колекцій з певних тем шкільного семестру, а також творчих проєктів, присвячених відомим композиторам і виконавцям. Твори шкільної програми повинні постійно поповнювати репертуарний список кожного студента. За такого підходу під час проходження педагогічної практики й проведення уроків студенти можуть використовувати окремі фрагменти музичних творів і певні блоки музичних колекцій для прослуховування та обговорення інтонаційно-образного змісту того чи того музичного твору для формування в учнів музичної культури, розширення інтелектуально-творчого кругозору, розвитку індивідуальних музичних здібностей.

Доречно наголосити, що зміни в навчальних програмах загальноосвітніх навчальних закладів вимагають збільшення уваги щодо організації самостійної студентської роботи майже з усіх навчальних дисциплін. Особливо це стосується хорового та оркестрового класу, основного музичного інструмента й вокального класу. Самостійна робота над музичним твором надає можливість майбутньому вчителю виявити індивідуальність щодо інтерпретації музичного твору, манери виконання, сприяє розвитку технічних і художніх можливостей, стимулює формування внутрішньої емоційної сфери особистості, розглядається в контексті самовдосконалення та самоствердження.

Для розв'язання поставлених завдань і підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців доцільно визначити чіткі підходи щодо організації навчально-виховного процесу й залучення майбутніх педагогів до культурно-просвітницької та концертно-виконавської діяльності, створення освітнього середовища для розвитку індивідуальних музично-творчих здібностей кожного студента в царині музичного мистецтва. Запровадження різних форм культурно-просвітницької та концертно-виконавської діяльності, використання інтерактивних технологій та інноваційних методів, залучення студентів до активної участі в організації та проведенні таких заходів сприяє набуттю художньо-комунікативного досвіду та навичок виконавської майстерності, сприяє формуванню готовності студентів до проведення позакласних заходів з художньо-естетичного виховання під час проходження педагогічної практики.

Повертаючись до питань, які впливають на коригування тих чи тих проблем, пов'язаних з академічним навантаженням викладачів і студентів, слід зауважити, що проблема скорочення академічного річного навантаження викладача вищого навчального закладу в межах 600 годин може розв'язуватися у двох напрямках. Перший напрям – це скорочення годин у навчальному плані та інтеграція навчальних дисциплін засобом об'єднання кількох споріднених предметів в одну дисципліну. Так, наприклад, курс «Методика викладання фахових дисциплін у вищій школі», який передбачено навчальним планом підготовки магістрів на шостому курсі, може поєднувати методики викладання основного музичного інструмента (фортепіано, скрипка, бандура, баян, акордеон, духові інструменти тощо), методику викладання музично-теоретичних дисциплін (історію музики, сольфеджіо, теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичної форми

тощо), методику викладання вокалу, методику викладання диригування, методику викладання теорії і методики музичної освіти тощо. Другий напрям – виконання частини академічного навантаження викладача (300 годин із 900 годин з розрахунку на 2014 рік) за рахунок консультативних годин. Це може бути підготовка курсових, дипломних і магістерських робіт з різних фахових дисциплін, а також години, відведені методистам для проведення педагогічної та асистентської практик.

Зважаючи на те, що протягом чотирьох років навчання на мистецьких факультетах та інститутах мистецтв педагогічних університетів на рівні бакалаврату здійснюється підготовка вчителів музичного мистецтва, укладачам навчальних планів варто пам'ятати про кількість годин, які відводяться на вивчення дисциплін, котрі забезпечують базову підготовку майбутнього вчителя, а саме: основного музичного інструмента, постановки голосу або вокалу, історії музики (української, західноєвропейської, музики ХХ століття), теорії і методики музичної освіти, хорового та оркестрового класу, диригування.

Аналіз наукових джерел та досвід провідних науковців і вчителів-новаторів засвідчує, що вчитель музичного мистецтва для проведення уроку й позакласної роботи з художньо-естетичного виховання молоді повинен володіти базовими компетентностями, а саме: музичним інструментом і голосом, знаннями методики викладання музичного мистецтва, умінням організувати роботу з класом як з хоровим колективом, виявленням ґрунтовної підготовки з музично-теоретичних дисциплін. Крім того, треба володіти додатковим музичним інструментом і технікою диригування, а також знаннями, вміннями й навичками, які формують інтелектуально-творчий потенціал педагога-музиканта.

Проте не слід забувати, що значний відсоток випускників вищих навчальних закладів мистецького спрямування після отримання диплому працевлаштовується в навчальних закладах Міністерства культури і туризму, як-от: музичних школах, школах мистецтв, центрах естетичного виховання, позашкільних мистецьких навчальних закладах. Вони навчають дітей гри на музичних інструментах, керують хоровими й інструментальними колективами, фольклорними та вокальними ансамблями, інструментальними ансамблями й ансамблями народної музики.

Володіння фаховими компетентностями, знання психолого-педагогічних дисциплін та дисциплін світоглядного спрямування уможливорює педагогам вищезазначених

навчальних закладів досягати високого рівня педагогічної і фахової майстерності. Вони є ініціаторами створення концертних програм та організаторами культурно-мистецького життя краю. Окрім того, ці педагоги та їхні вихованці беруть активну участь у проведенні творчих конкурсів і фестивалів різних рівнів, стають лауреатами й дипломантами в тих чи тих жанрах музичного мистецтва.

Навчання в магістратурі уможливорює поглиблення знань з історії розвитку сучасного музичного мистецтва, хорового та комп'ютерного аранжування, інструментування, методики роботи з хоровим та оркестровим колективами, методики викладання фахових дисциплін у навчальних закладах III–IV рівнів акредитації (факультетах мистецького спрямування вищих навчальних закладів, училищах культури, педагогічних коледжах).

На державний екзамен у педагогічних навчальних закладах мистецького спрямування вноситься захист магістерської атестаційної роботи, яка презентує результат самостійного наукового дослідження і доводить здатність творчо мислити, уміти аналізувати й узагальнювати вже проведені наукові дослідження, планувати й проводити експериментально-дослідну роботу, узагальнювати її результати. Окрім цього, навчальним планом окремих педагогічних університетів передбачено державний екзамен з «Методик викладання фахових дисциплін у вищій школі» або комплексний екзамен з фахових дисциплін, який містить дисципліни додаткової кваліфікації.

Варто зосередити увагу та обговорити питання доцільності складання державного екзамену з хорового диригування в магістратурі. Можна замість «Хорового диригування» ввести екзамен з «Методик роботи з хором». Зважаючи на те, що техніку диригування і керівництво хором студенти презентують на державному екзамені з освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр», слушно на державний екзамен в магістратурі вносити «Методику роботи з хором». За такої ситуації випускник магістратури набуває знання, уміння й навички, необхідні для роботи з дитячими хоровими колективами загальноосвітнього навчального закладу або позашкільного закладу мистецького спрямування, а той, хто залишиться працювати у вищому навчальному закладі, здобуде ґрунтовні знання з методик організації та роботи молодіжних хорових колективів різних за складом.

За такого підходу випускник магістратури отримує ґрунтовну базову підготовку з фахових дисциплін, за якими буде

здійснюватися музично-освітня діяльність. Слід зазначити, що при виборі додаткової кваліфікації важливу роль відіграє довшівська базова освіта магістранта. Досвід доводить, що випускники музичних училищ та училищ культури отримують додаткову кваліфікацію за спеціальністю диплома довшівських навчальних закладів. Це дає змогу оволодіти майбутніми викладачами вищої школи тих чи тих фахових дисципліни, набуті методичні компетенції необхідні для подальшої науково-педагогічної діяльності.

Чільне місце в цьому процесі відводиться асистентській практиці, яка є складовою підготовки спеціалістів, допомагає опанувати сучасні методи й форми організації навчального процесу з певних дисциплін професійно-педагогічного спрямування. Проведення магістрантами лекційних, практичних та індивідуальних занять сприяє закріпленню теоретичного матеріалу, навичок спілкування зі студентською аудиторією, можливість проведення експериментального дослідження відповідно до теми магістерської роботи.

Асистентську практику майбутні фахівці проходять на фахових кафедрах. Під керівництвом досвідчених методистів вони проводять не тільки аудиторні заняття, а також організують студентів для участі в культурно-мистецьких заходах, присвячених певним подіям у житті суспільства, а також презентують творчу ініціативу, креативність і новий, можливо, нестандартний погляд на ті чи ті події в культурноосвітньому й мистецькому житті краю та країни в цілому.

Досвід, набутий під час проходження асистентської практики, дає змогу майбутнім фахівцям визначити власну життєву й професійну позицію, усвідомити свою роль у тих чи тих процесах і новоутвореннях, пов'язаних зі зміною концептуальних форматів мистецької освіти й перспективами подальших інтелектуально-творчих розвідок наукових колективів і провідних вітчизняних і зарубіжних дослідників. Крім того, ініціювання художньо-комунікативного діалогу в студентському освітньому середовищі майбутніми викладачами вищої школи стимулює зростання якості фахових компетенцій і формування мобільності в розв'язанні ключових проблем сучасної мистецької освіти.

Співпраця магістрів-практикантів зі студентами в класі основного музичного інструмента, диригування, вокалу дає можливість тим і тим висловлювати власні погляди на інтерпретацію інтонаційно-образного змісту музичного твору, пропонувати свій, або інший підхід щодо

тлумачення стилю того чи того композитора, виконавця, диригента. Це можливо в разі групової базової підготовки та глибинної світоглядної позиції майбутнього викладача вищої школи, відчуття внутрішнього світу й стану інтерпретатора, розкриття особистісного потенціалу та можливості самовдосконалення й самоствердження в галузі музично-педагогічної освіти й музичної педагогіки.

Під час проходження асистентської практики випускники не забувають і про створення власного портфоліо, до якого входять конспекти лекцій, практичних та індивідуальних занять, відеоматеріали фрагментів роботи зі студентами під час проведення аудиторних занять, надання методичних консультацій та допомога під час самостійної роботи студентів над вокальним, хоровим та інструментальним твором. Окрім того, магістри-практиканти звітують на підсумковій конференції презентаціями фотосесій, які засвідчують роботу зі студентами на певних етапах розучування музичного твору, участь у спільних творчих проєктах і культурно-мистецьких заходах, проведених з ініціативи майбутніх викладачів. Матеріали портфоліо магістранти презентують на державних екзаменах, що є свідченням рівня сформованості їхньої педагогічної та виконавської майстерності, готовності до майбутньої науково-педагогічної діяльності.

Важливим питанням професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є проблема щорічного скорочення годин на вивчення «Історії музики» (української, західноєвропейської, сучасної музики ХХ століття). Такий підхід, по-перше, обмежує знайомство студентів зі світовими культурними цінностями, творами музичного мистецтва, які ввійшли до золотого фонду світової музичної культури. По-друге, зважаючи на те, що мета загальної музичної освіти полягає у формуванні музичної культури шкільної молоді, а шкільні навчальні програми з «Музичного мистецтва» розраховані на розвиток навичок сприймання і відтворення музичних творів, то цілком правомірно сформувати виважений підхід до вивчення обсягу навчального матеріалу з певного напрямку й виділення необхідної кількості годин на вивчення музичної культури різних епох і континентів.

Вивчення «Історії музики» надає можливість студентам розширити уявлення про музику й композиторів різних країн як минулого, так і сучасності, усвідомити вплив народної музики й фольклору на еволюцію композиторської музики. Невипадково, що викладач акцентує увагу студентів на особливостях стилю і творчості, визначає

вплив тих музичних творів на свідомість дітей, над якими студенти будуть працювати під час проходження педагогічної практики. Аналіз інтонаційно-образного змісту музичного твору, порівняльна характеристика засобів музичної виразності та музичної мови не тільки розширюють музичний світогляд учнів, а також утворюють діалогічне середовище сприятливе для розвитку музичної пам'яті, уваги, творчої фантазії, вміння висловлювати власні судження щодо аналізу того чи того музичного твору.

Висновки. З огляду на сказане, та зажаючи на зміни, котрі відбуваються у зв'язку з прийняттям Закону України «Про вищу освіту», варто зазначити, що в системі підготовки педагогів-музикантів у вищих навчальних закладах мистецького спрямування відбуваються значні зміни, які зумовлені коригуванням змісту освіти й навчальних планів, зменшенням академічного навчального навантаження на викладача та пріоритетами у визначенні базових дисциплін професійно-педагогічного спрямування, що визначають якість готовності студентів до роботи в освітніх закладах різних типів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апраксина О.А. Методика музикального виховання в школі: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка и пение». – М.: Просвещение, 1983. – 224 с., нот. ил.

2. Кабалевский Д.Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы // Программно-методические материалы. Музыка. Начальная школа. – М., 2001. – С. 25–26.

3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л. М. Масол. – К.: Промінь, 2006. – 432 с.

4. Михайличенко О. В. Основи загальної та музичної педагогіки: теорія та історія. – Навч. посібник для студентів музичних спеціальностей. – Суми: Вид-во «Наука», 2004. – 210 с.

5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.

6. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

7. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: [підручник] / Володимир Черкасов – Кіровоград: РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2014. – 528 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Черкасов Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувачий кафедрою музично-теоретичних та інструментальних дисциплін Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, професійно-педагогічна підготовка вчителів мистецьких дисциплін, теорія і методика музичної освіти, формування естетичної культури особистості.